

ELEVERNES DEMOKRATISKE DANNELSE

Danske
Skoleelever

Danmarks Private Skoler
grundskoler & gymnasier

Elevernes demokratiske dannelse

Udgivet juni 2019 af Danske Skoleelever og Danmarks Private Skoler

Danmarks Private Skoler – grundskoler og gymnasier

www.privateskoler.dk

Danske Skoleelever

www.skoleelever.dk

Tekst og redaktion:

Anne Stoustrup Jakobsen og Simone Dalsgaard

Layout:

Ditte Rolighed Jørgensen

Foto:

Danske Skoleelever

Tryk:

Danske Skoleelever

ISBN: 978-87-998258-9-9

Forord

Demokratisk dannelse er på dagsordenen. Demokratisk dannelse er på alles læber. Men hvordan konkretiseres elevernes demokratiske dannelse i skolernes hverdag?

Foreningen Danmarks Private Skoler og foreningen Danske Skoleelever har sammen udarbejdet denne publikation målrettet de frie grundskoler. Indholdet har dog også relevans for andre skoleformer. Publikationen udfolder begrebet ”Elevernes demokratiske dannelse”.

Elevernes demokratiske dannelse spiller en væsentlig og konkret rolle i de frie grundskolers lovgivning. Der er i de senere år opstået et mere påtrængende krav om, at de frie grundskoler ikke bare varetager elevernes demokratiske dannelse, men også kan beskrive, hvordan det sker.

Denne publikation er en hjælp til begge dele. Den giver en introduktion til væsentlige begreber, der er en del af grundlaget for at forstå, hvordan elevernes demokratiske dannelse udfoldes. Den giver også en række pejlemærker for, hvordan skolen forbereder, udvikler og styrker elevernes demokratiske dannelse i undervisningen og i hele dens virke.

Danmarks Private Skoler og Danske Skoleelever har et fællesærinde med publikationen: Foreningerne opfatter forpligtende fællesskab, frihed og demokrati som grundlæggende værdier i vores samfund. Det

samme er medborgerskab. For at kunne udøve medborgerskab, må man have viden om samfundet og om de grundlæggende rettigheder og forpligtelser; man har som borger. Man må samtidig have kompetencerne til at omsætte den viden til konkrete handlinger for at kunne varetage sine forpligtelser og gøre brug af sine rettigheder.

Der findes mange måder at arbejde med frihed, folkestyre, rettigheder og demokratisk dannelse på i skolen. Men målet er i sidste ende at give eleverne evnen til selvbestemmelse over egne vilkår og holdninger; medbestemmelse i udformningen af vores samfund samt evnen til at kunne sætte sig i andres sted.

God læselyst,

Danmarks Private Skoler
– *grundskoler og gymnasier*

Danske Skoleelever

2019

Indholdsfortegnelse

Forord	3
Indhold	4
Hvad er elevernes demokratiske dannelse?	6
Frie grundskoler og elevernes demokratiske dannelse	7
Frihed og folkestyreparagraffens begreber	8
I undervisningen og i hele skolens virke	10
Elevernes demokratiske dannelse: I skolens virke	11
Skolens formål og værdisæt.	12
Skolens organisering af aktiviteter ud over undervisningen ...	14
Relationerne blandt skolens aktører.	16
Skolen i forhold til det øvrige samfund	18
Elevernes demokratiske dannelse: I undervisningen.	21
Indholdet af undervisningen	22
Tilrettelæggelsen af undervisningen.	26
Elevinddragelse i undervisningen.	28
Om foreningerne.	30

nes

demokratiske
dannelse

Hvad er elevernes demokratiske dannelse?

Fortolkningen af begrebet "demokratisk dannelse" kan give anledning til diskussion, men grundlæggende handler den demokratiske dannelse om at danne samfundets borgere til aktiv deltagelse i de demokratiske processer.

Wolfgang Klafki, den tyske dannelsepædagog og didaktiker, definerede demokratisk dannelse som sammenhængen mellem tre grundlæggende evner:

- Evnen til selvbestemmelse – over sine individuelle levevilkår samt medmenneskelige, erhvervsmæssige, etiske og religiøse meninger.
- Evnen til medbestemmelse – over udformningen af vores fælles kulturelle, samfundsmæssige og politiske forhold.
- Evnen til solidaritet (forstået som det at kunne sætte sig i andres sted) – ikke kun med andre i samfundet, men også med dem, der ikke lever i et demokratisk samfund.

Skolen bidrager til demokratisk dannelse

Begrebet "elevernes demokratiske dannelse" blev tilføjet til "Frihed og folkestyreparagraffen" (§ 1, stk. 2 i Lov om friskoler og private grundskoler mv.) i 2016. Af lovbemærkningerne fremgår det bl.a., at [citater]:

"Ændringen af bestemmelsen fremhæver, at skolens lovlige holdningspåvirkning af eleverne skal ske på en måde, som bidrager til udviklingen af elevernes demokratiske dannelse.

Det betyder bl.a., at eleverne herigennem skal opnå forudsætning for aktiv medvirken i et demokratisk samfund med respekt og anerkendelse af mangfoldige synspunkter og livsanskuelser hos borgerne.

Eleverne skal også opnå forståelse for deres egne og andres demokratiske muligheder for individuelt og i fællesskabet at bidrage til udvikling og forandring, i f.eks. skolen eller det danske samfund, samt forståelse af såvel det nære demokrati i hverdagen på skolen og i samfundet, som det nationale og globale perspektiv."

Frie grundskoler og elevernes demokratiske dannelse

Forpligtende fællesskab, frihed og demokratiske værdier er væsentlige for de frie grundskoler. Det er en del af skolernes identitet, og samtidig er disse værdier en del af skolernes eksistensberettigelse. Enhver fri grundskole har udstrakt frihed til at forholde sig til sine kerneopgaver på anderledes måder, så længe det sker inden for lovens rammer.

De frie grundskoler er i sig selv udtryk for, at frihed og demokrati er centrale værdier i det danske samfund. De frie skoleformer i Danmark bygger nemlig på tre grundpiller: Forældreretten, mindretalsretten og skolefriheden.

Forældreretten

Forældreretten kan føres tilbage til 1100-tallet. Den forstås i dag som forældrenes ret til at bestemme, hvordan deres barn skal opdrages og undervises. Forældrenes ret til at vælge et holdnings- og værdibaseret undervisningstilbud til deres barn er sikret i grundlovens § 76.

Mindretalsretten

Mindretalsretten er en del af den demokratiforståelse, som blev herskende i Danmark med Grundloven i 1849. Mindretalsretten handler om, at flertallet har bestemmelsesretten, men at der skal tages udstrakt hensyn til mindretallene og deres mulighed for at leve i overensstemmelse med deres livssyn og samfundsopfattelse. Med baggrund i mindretalsretten

har Danmark blandt andet undervisningspligt og ikke skolepligt.

Skolefriheden

Skolefriheden handler om flere bærende principper, bl.a. de frie grundskolers idémæssige og pædagogiske frihed; retten til at vælge en bestemt pædagogisk, religiøs, filosofisk, politisk eller anden idé som grundlag for skolens virke – og friheden til at strukturere undervisningens indhold og organisering, så længe skolen kan godtgøre, at eleverne får en undervisning, der står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen.

Det dobbelte krav

I Lov om friskoler og private grundskolers § 1 fremgår "Det dobbelte krav". Det gælder for alle frie grundskoler – uanset hvordan de er benævnt; privatskoler, friskoler etc.:

- Frie grundskolers undervisning skal stå mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen.
- Frie grundskoler skal efter deres formål og i hele deres virke forberede eleverne til at leve i et samfund som det danske med frihed og folkestyre samt udvikle og styrke **elevernes demokratiske dannelse** og deres kendskab til og respekt for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, herunder ligestilling mellem kønnene.

Frihed og Folkestyreparagraffens begreber

Begrebet "elevernes demokratiske dannelse" blev tilføjet til Lov om friskoler og private grundskoler, nærmere bestemt i den paragraf man i daglig tale kalder "Frihed og folkestyreparagraffen". Det skete på baggrund af en politisk aftale i 2016.

Ud over "elevernes demokratiske dannelse" indeholder frihed og folkestyreparagraffen en række andre begreber. De kan fortolkes adskilt, men må nødvendigvis – i skolernes praksis – ses som en sammenhæng. Begreberne er også en del af grundlaget for at forstå, hvordan elevernes demokratiske dannelse udfoldes.

Frihed og folkestyreparagraffens begreber:

1. Et samfund som det danske med frihed og folkestyre
2. Elevernes demokratiske dannelse
3. Grundlæggende friheds- og menneskerettigheder
4. Ligestilling (mellem kønnene)

Et samfund som det danske med frihed og folkestyre

Skolen skal forberede, udvikle, styrke, give kendskab til og have respekt for "et samfund som det danske med frihed og folkestyre". Hvad handler det om?

Danmark har demokrati eller "folkestyre", som vi kalder det: Folket vælger repræsentanter til Folketinget. Sådan har det dog ikke altid været. For 200 år siden blev landet regeret af en enevældig konge, men den 5. juni 1849 skrev kongen under på den første grundlov. Grundloven gav magten til folket, og Danmark blev et demokrati med frie valg.

Grundloven er den vigtigste lov i Danmark, og alle andre love skal overholde grundloven. Grundloven beskriver bl.a. den enkelte borgers rettigheder og pligter, f.eks. at der er religionsfrihed, ytringsfrihed og undervisningsfrihed.

Da grundloven blev indført, blev magten til at bestemme i Danmark delt i tre. De tre magter skulle være uafhængige af hinanden og samtidig kontrollere hinanden. Den lovgivende magt: Folketinget, som er det danske parlament, vedtager lovene. Den udøvende magt: Regeringen, styrer landet efter lovene. Den dømmende magt: Domstolene dømmer, om lovene overholdes.

Grundlæggende friheds- og menneskerettigheder

De frie grundskoler skal, ifølge "frihed og folkestyreparagraffen", forberede, udvikle, styrke, give kendskab til og have respekt for basale friheds- og menneskerettigheder. For at forstå hvad det handler om, må man netop se nærmere på grundloven, her står frihedsrettighederne sort på hvidt i paragraffer.

De rettigheder, som grundloven beskytter, er f.eks. religionsfrihed, personlig frihed, boligens ukrænkelighed, ejendomsrettens ukrænkelighed, ret til arbejde og erhverv, ret til undervisning, ytringsfrihed, foreningsfrihed, forsamlingsfrihed samt dommeres uafhængighed.

Siden 1992 har Den Europæiske Menneskerettighedskonvention været en del af dansk ret. Danmark har ratificeret en række FN-konventioner om menneskerettigheder.

Danmark har bl.a. ratificeret:

- FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder
- FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder
- FN's konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination
- FN's konvention om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder
- FN's konvention mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf
- FN's konvention om rettigheder for personer med handicap
- FN's konvention om barnets rettigheder (Børnekonventionen)

Når en medlemsstat har tiltrådt en konvention, har staten pligt til at sikre, at national lovgivning og praksis lever op til konventionens krav. Dette betyder også, at man som borger kan påberåbe sig konventionen over for danske administrative myndigheder og domstole, hvis man mener, at konventionens bestemmelser overtrædes.

Ligestilling (mellem kønnene)

Begrebet "ligestilling" bruges ofte i forbindelse med køn. Grundlæggende handler ligestilling om at stille forskellige befolkningsgrupper lige.

Målet for ligestilling kan være "lige muligheder", dvs. fjernelse af alle formelle og uformelle hindringer, så alle har samme rettigheder.

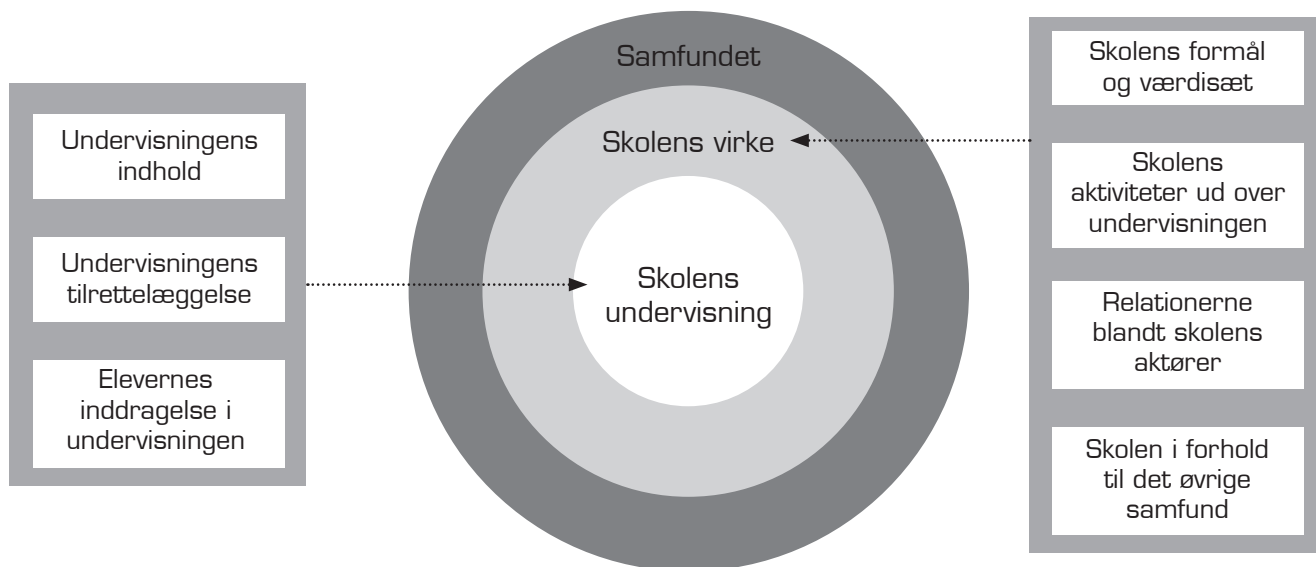
Målet kan også være "faktisk lighed" eller "resultatlighed". Resultatlighed er det, man forsøger at opnå, når der aktivt laves lovgivning, der f.eks. sikrer, at der sidder lige mange kvinder og mænd i bestyrelser, eller at mænd og kvinder skal dele barsel.

Ligestilling mellem kønnene er særligt fremhævet i "frihed og folkestyreparagraffen".

I undervisningen og i hele skolens virke

"Frihed og folkestyreparagraffen" stiller krav om, at frie grundskoler "med hele deres virke" skal forberede, udvikle, styrke, give kendskab til og have respekt for frihed og folkestyre mv. Skolernes opfyldelse af frihed og folkestyrekravet og elevernes demokratiske dannelse sker derfor ikke kun gennem det, der foregår i undervisningen.

Undervisningen; Undervisnings mål, indhold, metode og organisering, må i denne sammenhæng forstås som en del af "skolens virke", der også indeholder: Skolens formål og værdisæt; skolens aktiviteter ud over undervisningen; relationerne blandt skolens aktører og skolen i relation til det øvrige samfund.

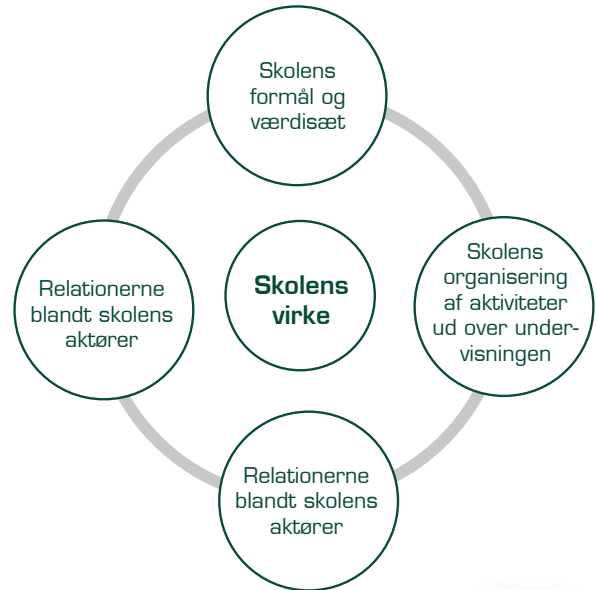

Elevernes demokratiske dannelse: I skolens virke

Der er selve undervisningen på en fri grundskole, og så er der alt det indimellem. Der er det formål og værdigrundlag, som skolen bygger på; der er forholdet mellem skolens aktører, og hvordan de har det, og der er alle de aktiviteter, som skolen laver, der ikke er direkte relateret til undervisningen. Alt dette har betydning for elevernes demokratiske dannelse.

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse i skolens virke:

- Skolens formål og værdisæt
- Skolens organisering af aktiviteter ud over undervisningen
- Relationerne blandt skolens aktører
- Skolen i forhold til det øvrige samfund

Skolens formål og værdisæt

Værdier som forpligtende fællesskab, frihed under ansvar, dannelse og demokrati er ofte at finde i de frie grundskolers beskrevne formål og værdisæt. Helt grundlæggende spiller elevernes demokratiske dannelse derfor sammen med kernen af enhver fri grundskole.

Formålet og værdisættet er alfa og omega for de frie grundskoler. Det er formålet og værdisættet, der viser, at skolen ikke er hvilken som helst skole, men netop "denne" skole. Det, at frie grundskoler står for noget, har specifikke værdier og særlige holdninger til det at lave skole, er sektorens frihed og eksistensberettigelse. Skolerne har lov til at være et anderledes alternativ til de offentlige skoler, og skolerne bør være et alternativ til de offentlige skoler.

Værdier omsat til den konkrete dagligdag

Det er ikke usædvanligt, at der i en fri grundskoles formål fastsættes, at: *"Vi skal sikre, at eleverne lærer demokratiske livsmønstre"* eller *"Eleverne skal stifte bekendtskab med og lære at værdsætte traditioner, kulturværdier og demokrati"*. Ligesom det ikke er usædvanligt, at skolernes værdisæt præges af ord som "dannelse", "ansvar", "tryghed", "respekt" og "ligeværd".

Ideelt navigeres der på den frie grundskole ud fra de strategiske pejlemærker; formålet og værdisættet, hvad end det handler om det strukturelle, processuelle

eller kulturelle i skolen som organisation. Derved er værdierne ikke blot værdier i teorien, men værdier omsat i skolens hverdag. De strategiske pejlemærker gør det muligt at prioritere, handle og skabe, og det muliggør, at skolen kan afklare forventninger internt, blandt skolens aktører, og eksternt, til omverdenen. Pejlemærkerne; formålet og værdierne, er en hjælp, når den frie grundskole stiller sig selv de helt centrale spørgsmål: "Er vi det, vi siger, vi er?" og "Gør vi det, vi siger, vi gør?".

Det er en vigtig opgave at synliggøre de værdier, som danner positive fundamentet i skolen og samfundet. Børns og unges meninger bygger på de værdier, som de bevidst eller ubevidst tilegner sig, og gennem opvæksten skærper børn og unge deres opmærksomhed på, hvilke grundlæggende værdier vores samfund bygger på.

Den frie grundskoles formål og værdisæt, og realiseringen af disse, kan have direkte og indirekte betydning for elevernes demokratiske dannelse.

Skolens formål og værdisæt

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse:

- Værdier som frihed, demokrati, rettigheder, respekt, ligestilling og forpligtende fællesskab mv. er indarbejdet i skolens praksis og fortolkes ind i skolens konkrete hverdag.

Fællesskab

Energi og engagement fra kursistene

Prøvde lidt mere til at gøre det sjovt!

godt og frødt fællesskab

Jeg forventer Sverige som et af de mest interessante steder at besøge

Dit arbejde er interessant

Dit indbud er meget interessant og jeg vil gerne høre mere om det

Jeg forventer energizers i passende tid

Underholdende undervisning

Blive understøttet til at holde aktivt elevråd

Skolens organisering af aktiviteter ud over undervisningen

Der foregår mange aktiviteter på en skole, der ikke er direkte relateret til undervisningen, men med stor betydning for elevernes demokratiske dannelse. Der kan være tale om "synlige aktiviteter" som fællesaktiviteter, morgensang, fællessamlinger, elevråd, møder, arrangementer mv. Der kan også være tale om "usynlige aktiviteter" som fastsatte politikker, strategier, regler og rammer.

Skolens aktiviteter i bred forstand kan være med til at vise, hvordan man opfører sig i et fællesskab, så det er behageligt for alle at være sammen. Gennem aktiviteter og tiltag udvikles samarbejdsevne og samarbejdsvilje samt empati og indlevelsessevne. Samtidigt kan aktiviteter være med til at udfordre eleverne til selvstændig stillingtagen, lydhørhed og kritisk sans og gøre dem i stand til at diskutere og argumentere for egne synspunkter.

Fællesaktiviteter

Det skaber et stærkt fællesskab, at man har fælles oplevelser sammen dag for dag eller år efter år. Spørger man ind til traditionerne på frie grundskoler, konkretiseres de ofte med daglige fællessamlinger eller årlige arrangementer. Argumentet for at fastholde en tradition, som f.eks. morgensang, begrundes i dannelsesmæssige aspekter i forhold til fællesskabet omkring sangen, den kulturelle og historiske arv, socia-

lisering, fællesskabsfølelse, sangglæde, "vi-følelsen", identitet og den gode start på dagen.

Morgensang eller andre former for fællesaktiviteter kan medvirke til demokratisk dannelse – det at kunne lytte til andre og selv bidrage, træne opmærksomheden og lære at udtrykke sig.

Elevernes medbestemmelse

Elevernes demokratiske dannelse udvikles og påvirkes i et miljø, der hviler på bevidstheden om, at skolen er en del af et demokratisk samfund. Den demokratiske dannelse kan udøves på mange måder – også på det punkt repræsenterer de frie grundskoler stor diversitet. F.eks. er en fri grundskole ikke forpligtet til at oprette elevråd. Men eleverne har ret til at danne det – eller beslutte anderledes strukturer, hvor de på demokratisk vis kan varetage deres fælles interesser, og som samtidig stemmer overens med skolens værdier. En fri grundskoles leder er forpligtet til at opfordre eleverne til at benytte sig af denne ret.

Eleverne på frie grundskoler har mulighed for – og skaber – demokratiske fællesskaber på anderledes måder.

Skolen som forebyggende instans

Elevernes demokratiske dannelse er også afhængig

af skolens strukturerede fokus på, hvordan den tilrettelægger sine aktiviteter, så den fremmer elevernes alsidige udvikling, herunder trivsel, undervisningsmiljø, meningsfuldhed, motivation, differentiering, samvær med andre, fællesskab og demokrati. Det afspejles blandt andet i, hvordan skolen forebygger mistrivsel og marginalisering af individer og grupper. Et struktureret fokus ses bl.a. i skolernes politikker, strategier, regler og rammer. Det kan f.eks. være skolens anti-mobbestrategi, ordensregler, konkrete handleplaner ved bekymring for mistrivsel osv.

Den frie grundskoles organisering af aktiviteter ud over undervisningen har direkte og indirekte betydning for elevernes demokratiske dannelse.

Skolens organisering af aktiviteter ud over undervisningen

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse:

- Skolens virke indebærer strukturer og organisationsformer, der understøtter udviklingen af elevernes evne til at indgå i sociale fællesskaber.
- Skolens virke understøtter alle aktørers deltagelse i demokratiske processer og samværsformer.
- Skolens virke indeholder samarbejdsprocesser, beslutningsprocesser og værdidiskussioner, der hviler på demokratiske principper.
- Skolens virke indebærer struktureret arbejde med elevernes alsidige personlige udvikling: Trivsel, undervisningsmiljø, meningsfuldhed, udfordringer, motivation, plads til forskellighed, fællesskab, samvær med andre.
- Skolens virke indeholder reaktion og handling, hvis der forekommer krænkelser af enkelte eller grupper af skolens aktører.
- Skolens virke indeholder reaktion og handling, hvis den finder tegn på mistrivsel blandt dens aktører.

Relationerne blandt skolens aktører

Skolekulturen er de normer, værdier og traditioner, som findes på skolen. Skolekulturen kan – bevidst eller ubevidst – være en del af skolens bidrag til elevernes demokratiske dannelse. Skolekulturen handler også om relationerne blandt skolens aktører. Det kan være måden, man organiserer fællesskaber på og sikrer den enkelte elevs aktive deltagelse, løser problemer og konflikter, taler om glæder og sorger.

Tolerance, omsorg, mod, respekt

”Tolerance, omsorg, mod, respekt”. Dette kunne være ord i en målsætning for relationerne blandt skolens aktører; bestyrelsen, ledelsen, medarbejderne, lærerne, forældrene, eleverne osv. Der skal være plads og rum til alle. *Tolerancen* skal give plads og veltilpashed i fællesskabet, uanset rolle, evner, udseende, alder, køn osv. *Omsorg* skal skabe empati og blik for hinanden, men uden at besidde. *Mod* skal skabe individer, der tør gå mod strømmen og tør at sige fra og til – på en ordentlig måde. *Respekten* skal lære alle at se muligheder i forskellighed frem for begrænsninger. Respekten gælder også individet i fællesskabet.

Respekt kommer fra det latinske *respectus* (’seen tilbage’ og af *respicere* (’se tilbage, tage hensyn til’). Betydning af ”respekt” er altså: Anerkendelse af nogens eller ”nogets” værdi, status, vigtighed, berettigelse mv.

Rollemodeller og kulturbærere

Over for skolens elever har ledelse, undervisere, pædagoger, andet personale samt forældrene en central funktion som rollemodeller og kulturbærere. Klare regler og rammer på skolen er i mange sammenhænge med at skabe tryghed og overblik. Sprog, sprogbrug og kommunikation har også en central rolle, f.eks. i forbindelse med op- og nedtrapning af konflikter.

Rettigheder

Skolen er et fællesskab, der består af mange fællesskaber, men ligesom i samfundet generelt, skal fællesskabet også have plads til individet og rumme det, der stikker lidt ved siden af. Vi er forskellige: Vi kommer fra forskellige steder, vi ser forskellige ud, vi kan nogle forskellige ting, og vi mener noget forskelligt.

Der skal være plads til at ytre sine synspunkter, det skal også være tydeligt, at man har ret til det. Børn har ret til at ytre deres synspunkter i sager, der har større betydning for deres liv.

De menneskelige relationer i skolen er i det hele taget afgørende for eleverne. Skolens menneskesyn og skolens konkrete evne til at sætte fokus på og skabe værdi omkring gensidig respekt og evnen til at kunne tackle problemsituationer har afsmittende effekt på elevernes demokratiske dannelse.

Relationerne blandt den frie grundskoles aktører har direkte og indirekte betydning for elevernes demokratiske dannelse.

Relationerne blandt skolens aktører

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse:

- Skolens virke giver rammer for indflydelse, forhandling og ligeværdig samtale.
- Skolens virke understøtter problemløsning gennem dialog med respekt for andres synspunkter.
- Skolens virke dyrker forskellighed og mangfoldighed som en ressource.
- Skolens virke bygger på eller indeholder respekt for det enkelte individ.
- Skolens virke har opmærksomhed på og tydelighed omkring bl.a. børn og forældres rettigheder.
- Skolens virke skaber trygge og tillidsfulde relationer.
- Skolens virke omhandler principper for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder.

Skolen i forhold til det øvrige samfund

Den enkelte frie grundskoles værdisæt er den fælles genstand, der definerer fællesskabet på skolen. Den frie grundskole er et lille fællesskab, der er en del af det store fællesskab.

Mødet med "den anden"

Mødet med individer og grupper i samfundet med forskellige værdier, etik, livsvilkår, kultur, politisk observans, seksualitet, religiøst tilhørsforhold, etnicitet etc. har en ikke ubetydelig funktion i elevernes demokratiske dannelse. I mødet med "den anden" opstår bl.a. muligheden for at sætte sig i andres sted. Det er i orden ikke at være enig med "den anden", men der skal være plads til alle.

Det er også en væsentlig læring, at der i et demokrati er en indbygget sammenhæng mellem flertallets ret til at bestemme og en beskyttelse af mindretallet. Respekt for andre og deres meninger skal udvikles.

Skolen som bidrager og modtager

Skolens samarbejde med det omkringliggende samfund er definerende for elevernes demokratiske dannelse; skolens mulighed for at åbne sine døre for omverdenen – og skolens mulighed for selv at træde ind ad omverdenens døre – har stor betydning. Skolen er både bidrager og modtager, og det kommer naturligvis i sidste ende eleverne til gavn.

Mange skoler har glæde af tætte samarbejder med andre uddannelsesinstitutioner. Det drejer sig både om samarbejder med andre frie grundskoler og offentlige grundskoler, men også med ungdomsuddannelser og videregående uddannelser, hvor der samarbejdes og udveksles på tværs. Der er også stor gevinst i at knytte bånd til det nære samfund. Det kan dreje sig om virksomheder, erhverv eller foreninger.

Skolen og det foregribende niveau

Det er afgørende, at skolerne sikrer, at udsatte børn, unge og deres forældre får den nødvendige hjælp og støtte.

Det er vigtigt, at skoler har strategi og handleplaner, der benyttes ved bekymring for mistrivsel, og at man er bevidst om, hvornår det er tid til at kontakte næste niveau; de kommunale myndigheder, SSP eller den nationale hotline om radikaliserings. Skolen er en del af den generelle, forebyggende indsats, der skal videregive sine informationer til det foregribende niveau.

Træning af demokratiske handlekompetencer

En international undersøgelse viser, at danske unge indtager førstepladsen, når det handler om viden om demokrati, politik og samfundsforhold. Til gengæld bruger danske elever ikke deres viden til at deltage aktivt i demokratiet. Skolens involvering i lokale og globale problemstillinger kan gøre eleverne bevidste om,

at de har mulighed for og ret til indflydelse. Skolen kan være med til at give eleverne erfaringer med at udøve denne indflydelse og træne deres demokratiske handlekompetencer.

Det er måske især som bidragsydere til fællesskabet og de demokratiske processer i lokalsamfundet, at skolen kan være med til at påvirke elevernes interesse for at være det samme: Bidragsydere. Og til at gøre en forskel.

At gøre en forskel

Det er motiverende med aktiviteter med det underlæggende formål at handle til gavn for andre. Mange skoler er "ambassadørskoler" og samarbejder med forskellige interesse- og velgørende organisationer.

Det er dejligt at mærke, at man kan være noget for andre. At man har noget at bidrage med, at man måske ligefrem er en værdifuld ressource for samfundet.

Skolens forhold til det øvrige samfund har direkte og indirekte betydning for elevernes demokratiske dannelse.

Skolen i forhold til det øvrige samfund

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse:

- Skolens virke arbejder bevidst og synligt med åbenhed mod samfundet.
- Skolens virke indeholder respekt for forskellig politisk observans.
- Skolens virke indeholder respekt for forskellige religiøse tilhørsforhold.
- Skolen virke fordrer ligeværd uanset køn, etnicitet og overbevisning.
- Skolens virke understøtter samarbejde med andre skole-, uddannelses- og samfundsinstitutioner.
- Skolens virke understøtter samarbejde i lokalsamfundet, med foreninger og med virksomheder og erhverv.
- Skolens virke understøtter samarbejde med interesse- og velgørende organisationer.
- Skolens virke indebærer god kontakt til eller kendskab til næste forebyggelsesniveau (sociale myndigheder (underretning), SSP, National hotline mod radikaliserung).
- Skolens virke skaber bevidsthed om, at man har mulighed for og ret til indflydelse.
- Skolens virke skaber bevidsthed om, at man har mulighed for at bidrage og gøre en forskel for andre.

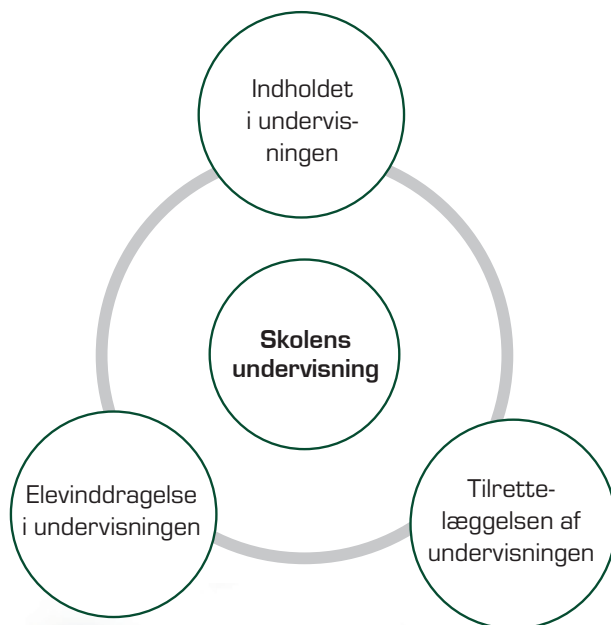
Elevernes demokratiske dannelse: I undervisningen

Undervisningen kan betegnes som skolens mest centrale kerneydelse. Undervisningen er et omdrejningspunkt for skolens virke; det er her viden, kunnen, indsigt og forståelse fremmes.

Derfor er undervisningen også afgørende, når man ønsker at understøtte elevernes demokratiske dannelse. Ikke nok med, at undervisningen skaber rum for at øge elevernes viden om demokrati, styreformer og rettigheder, så kan undervisningen også fungere som et dannende fællesskab, hvor eleverne lærer om forskellighed, solidaritet, selvbestemmelse og medbestemmelse.

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse i undervisningen:

- Indholdet i undervisningen
- Tilrettelæggelsen af undervisningen
- Elevinddragelse i undervisningen

Indholdet i undervisningen

Demokratisk dannelse kan understøttes igennem indholdet i undervisningen. Dette kan komme til udtryk på forskellig vis, men særligt emner som demokrati, samfundsforhold og rettigheder er i relation til elevernes demokratiske dannelse relevant. Det handler altså i høj grad om at sikre et fundament af viden og derigennem skabe en forståelse for, hvad demokrati i et samfund som det danske indebærer og betyder.

Indholdet i undervisningen er det, som undervisningen beskæftiger sig med: Det er emnerne og temaerne; det er det konkrete indhold som materialer, lærebøger og litteratur; det er også de aktiviteter, man laver som en del af undervisningen.

Der er ikke noget krav om, at frie grundskoler skal udbyde bestemte fag. Den enkelte frie grundskole kan vælge at benævne undervisningen anderledes end i folkeskolen. Målene for et eller flere af folkeskolens fag kan indgå i andre kombinationer og forløb.

Det er da også vigtigt at understrege, at den demokratiske dannelse ikke er knyttet til bestemte fag.

Den brede forståelse af elevernes demokratiske dannelse spænder videre end det, der indholdsmæssigt foregår i fag som samfundsfag, kristendom og historie. Den demokratiske dannelse har en plads i alle fagkredse: Den naturfaglige, den humanistiske og den praktisk/musiske – og i de obligatoriske emner.

Medborgerskabsfag

Globale forhold, kulturelle forskelle og temaer som tolerance, individet i fællesskabet mv. har en rolle at spille på mange fagområder. Selv om mange frie grundskoler har indarbejdet demokratisk dannelse som et direkte eller indirekte element i deres undervisningsmål og undervisningsplaner for de enkelte fagkredse, skønner flere skoler, at der er behov for at oprette selvstændige fag, hvor demokratisk dannelse er omdrejningspunktet. Skolerne benævner det f.eks. "Medborgerskabsfag" og lader ofte faget begynde tidligt i skoleforløbet og senest på mellemtrinnet.

For de yngste, de mellemste og de ældste

Der kan være en tilbøjelighed til at fremhæve det undervisningsindhold, man finder på de mellemste og de ældste klassetrin i grundskolen, når man taler om demokratisk dannelse. Men allerede i de yngste klasser sker der en masse. Her kan undervisningens indhold være med til at lære eleverne at sætte grænser, at udvikle sociale kompetencer og lære om forskellighed. Eleverne lærer at rumme forskellige former for følelser og respektere hinanden. Det kan f.eks. ske gennem særlige "venskabsemneuger", eller via den litteratur eleverne beskæftiger sig med. Det kan også ske gennem leg og samarbejdsøvelser

Demokrati og demokratiske begreber

Viden bør anses som grundlæggende for den demo-

kratiske dannelse; hvis eleven ikke ved, hvad f.eks. demokrati er, hvordan det fungerer, og hvilke processer det indeholder, er det svært for eleven selv at tage del deri. Men målet med undervisningen er ikke kun at øge elevernes viden, målet er også at øge elevernes egen refleksion i forhold til demokratiske begreber.

Det er væsentligt, at eleverne gennem undervisningens indhold får en forståelse for, at deres stemme betyder noget, at de selv kan engagere sig, og de selv kan gøre en aktiv forskel. En del af undervisningen bør konkret indeholde de handlemuligheder, som eleverne har og kan gøre brug af. Eleverne kan f.eks. udarbejde læserbreve eller høringsvar.

Undervisning i Danmarks Riges Grundlov

Undervisning i den danske grundlovs historie og indhold er næsten obligatorisk for at understøtte elevernes demokratiske dannelse. Med undervisning i og om grundloven stifter eleverne bekendtskab med grundstenen i dansk lovgivning og får samtidig en historisk indsigt i landets overgang fra enevælde til demokrati. Eleverne opnår således viden om demokrati og andre styreformere, politiske systemer og beslutningsprocesser. Når undervisningen beskæftiger sig med grundlovens indhold, beskæftiger den sig også med det danske samfund og centrale værdier som f.eks. den enkelte borgers rettigheder, bl.a. religionsfrihed og ytringsfrihed.

Børnekonventionen og andre rettigheder

Som en del af undervisningen kan man arbejde med FN's Børnekonvention. Børnekonventionen fastslår, at børn skal inddrages og høres i overensstemmelse med deres alder og modenhed, når der træffes beslutninger, der har større betydning for dem. Ligeledes præsenterer konventionen en række rettigheder, som alle børn har. Således kan man i arbejdet med Børnekonventionen komme ind på emner som elevernes egne rettigheder, medbestemmelse og selvbestemmelse.

Arbejdet med menneskerettigheder og ratificerede konventioner berører en række centrale temaer i relation til elevernes demokratiske dannelse, f.eks. sociale og kulturelle rettigheder, diskrimination m.v.

At forholde sig kildekritisk

Det er vigtigt, at man kan forholde sig kritisk. Derfor er kildekritik et vigtigt indhold i undervisningen. Kildekritik er afgørende for at forstå, at beskrivelser om alt fra historiske til aktuelle begivenheder og temaer er redigerede udlægninger af virkeligheden. Derfor er kildekritik også en væsentlig faktor i elevernes demokratiske dannelse.

I dag kan man søge på alle emner på internettet. Der er adgang til uanede mængder af data.

Kilder kan være skriftlige og mundtlige udsagn – og det kan være genstande og billeder. Men det er ikke

altid lige let at gennemskue, hvad, der er fup, og hvad, der er fakta.

Kildekritikken kan være med til, at eleverne lærer at stille spørgsmål til det, de bliver præsenteret for. Det er også nyttigt, når eleverne skal danne deres egne holdninger eller selv skal argumentere for en sag.

Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab

Den demokratiske dannelse har en plads i alle fagkredse og i de obligatoriske emner. Frie grundskolers undervisning skal stå mål med folkeskolens obligatoriske emner, herunder Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. Emnet indeholder en række elementer, der kan være med til at udvikle elevernes forståelse af demokrati, rettigheder og fællesskab. Tematisk beskæftiger det obligatoriske emne sig bl.a. med respekt, anerkendelse, tolerance og forskellighed. Elevernes personlige og sociale liv står centralt, og der arbejdes med indhold, hvor lyst og livskvalitet, tanker om livet, etik, rettigheder, ansvarlighed og handlemuligheder står i centrum. Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab er også med til at ruste eleverne til at forholde sig kritisk til normer og idealer for køn, krop og seksualitet og til at kunne træffe gode valg om sundhed og trivsel med udgangspunkt i demokrati og rettigheder.

Ekskursioner

Den demokratiske dannelse understøttes af de aktiviteter, man laver som en del af undervisningen.

Ved at besøge nogle af de bærende samfundsinstitutioner, f.eks. Folketinget eller Danmarks domstole, kan man være med til at understøtte den viden, eleverne har tilegnet sig.

Ture og udflugter kan samtidig bevidstgøre om, at selv i et lille land, som Danmark, kan der være forskelle i kultur og levevilkår. Ligeledes understøtter sådanne aktiviteter mødet med andre. Eleverne bliver konfronteret med en anden virkelighed, end den de møder til dagligt.

Indholdet i undervisningen har direkte og indirekte betydning for elevernes demokratiske dannelse.

Indholdet i undervisningen

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse:

- Undervisningens indhold lægger op til demokratisk dannelse på tværs af og i alle skolens fag og emner
- Undervisningens indhold lægger op til demokratisk dannelse på alle alders- og klassetrin
- Undervisningen indeholder arbejde med grundloven, demokrati og folkestyre
- Undervisningen indeholder arbejde med væsentlige rettigheder og pligter, der udspringer af grundloven
- Undervisningen indeholder arbejde med menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder
- Undervisningen indeholder arbejde med Børnekonventionen og børns rettigheder
- Undervisningen indeholder arbejde med at forholde sig kritisk og tage stilling
- Undervisningen indeholder arbejde med temaer som forskellighed, tolerance og fællesskab
- Undervisningen indeholder aktiviteter, hvor man oplever samfundsinstitutioner, andre holdninger, kulturer og levevilkår.

Tilrettelæggelse af undervisningen

Det er ikke kun gennem indholdet i undervisningen, at den demokratiske dannelse skabes. Den demokratiske dannelse skabes i lige så høj grad gennem den måde, den konkrete undervisning tilrettelægges.

Rum til forskellighed

En del af overvejelserne i tilrettelæggelsen af undervisningen er, hvordan man tilgodeser det gunstige møde mellem fællesskabet og individet. Skolen er jo grundlæggende et sted, hvor børn og unge udvikler sig, udfordres og lærer – sammen med andre. Men der er ikke tale om et fællesskab på bekostning af individet. Der skal være plads til alle og respekt for forskellighederne.

Mange af de valg, der træffes i forbindelse med tilrettelæggelsen af undervisningen har direkte eller indirekte indflydelse på elevernes demokratiske dannelse, bl.a. hvordan eleverne grupperes i forbindelse med undervisningen. Skolen bør kunne svare på, hvad der er det pædagogiske argument, når eleverne enten opdeles – eller blandes – i forhold til f.eks. alder, køn, etnicitet eller faglige evner.

Arbejdsformer

Arbejdsformerne er med til at understøtte elevernes demokratiske dannelse. Man kan skabe arbejdsformer, der udfordrer og inddrager. Det kan blandt andet være forskellige former for gruppe eller holdarbejde.

Samarbejde kan lære eleverne at arbejde mod et fælles mål, ligesom samarbejde også kan lære eleverne at afstemme forventninger, målsætninger, arbejdsfordeling og metoder. Samarbejde stiller krav om kompromis og argumentation. Samarbejde på tværs af f.eks. alder og faglige evner kan være med til at understøtte elevernes solidaritet, omstillingsparathed og forståelse for forskellighed.

Gennem projektarbejde stifter eleverne bekendtskab med en arbejdsform, hvor man arbejder mod et fælles mål, hvor samarbejde er i fokus. Projektarbejdet handler ikke kun om den faglige præstation og slutproduktet, men i lige så høj grad om samarbejde og processen frem mod målet.

Rum for meningsudveksling

Individet påvirker og er afhængigt af fællesskabet og omvendt. Hvis en gruppe skal fungere som et fællesskab, skal der være nogle fælles retningslinjer og rammer, som alle accepterer, og eleverne skal lære at indgå kompromis.

Som en del af undervisningen tilrettelæggelse, er det godt at gøre plads til de svære samtaler og give rum for dialog om svære emner; dialog, hvor der er plads til meningsudveksling og rum for uenighed.

Eleverne kan opleve undervisnings- og klasserummet som et sted, hvor man kan dele holdninger, også selvom man er uenig. Det er ofte i de svære samtaler, at eleverne lærer om sårbarhed, forståelse og

tolerance, men også om konsekvenser og argumentation – særligt hvis det drejer sig om kontroversielle holdninger.

Debatformen som aktivitet kan understøtte elevernes demokratiske dannelse.

Iscenesatte debatter eller rollespil, hvor eleverne tildeles forskellige holdninger, som de skal repræsentere, kan være fordelagtige, da det er med til at udfordre elevernes standpunkt og gøre deres argumentation skarp. Det kræver også, at de sætter sig ind i andres holdninger, historie og be væggrunde.

At påtage sig ansvar

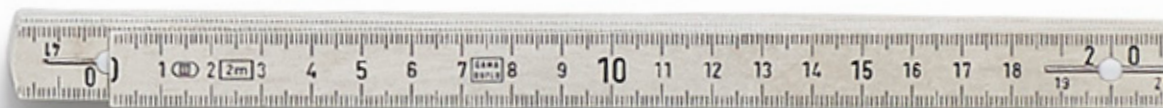
Elevernes demokratiske dannelse formes også af det ansvar, de får lov til at påtage sig. Undervisningen kan med fordel tilrettelægges, så forskellige elever bliver tildelt forskellige roller på forskellige tidspunkter. Det kan f.eks. være rollen som leder af en opgave eller et projekt - eller rollen som ordstyrer.

Undervisningens tilrettelæggelse har direkte og indirekte betydning for elevernes demokratiske dannelse.

Undervisningens tilrettelæggelse

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse:

- Undervisningens tilrettelæggelse understøtter lighed og ligeværd.
- Undervisningens tilrettelæggelse understøtter plads til forskellighed.
- Undervisningen tilrettelægges med arbejdsformer, som understøtter elevernes samarbejdsevner.
- Undervisningens tilrettelæggelse fremmer, at eleverne oplever sig selv som en del af et forpligtende fællesskab, hvor samarbejde, ansvar og tolerance er vigtige ingredienser.
- Undervisningens tilrettelæggelse ansporer ligeværdighed og respekt i samtalerne i klassen på trods af eventuel uenighed.
- Undervisningen tilrettelægges, så den muliggør, at elever oplever sig selv i forskellige roller, f.eks. som leder af en proces.

Elevinddragelse i undervisningen

En del af tilrettelæggelsen af undervisningen handler om, hvordan man involverer eller inddrager eleverne. Det er motiverende for eleverne at blive inddraget. Det har betydning for både trivsel, det faglige niveau og den demokratiske dannelse. At inddrage eleverne og give medindflydelse er med til at skabe aktive deltagere både i undervisningen, men også i samfundet generelt. Inddragelse stiller dog krav til både eleverne selv, lærerne og skolens ledelse. Inddragelse kræver seriøsitet og engagement fra alle parter.

Fælles forståelsesramme

"Har I medindflydelse på undervisningen?", kunne man spørge en tilfældig skoleklasse. Der er en sandsynlighed for, at svaret er "nej", også selvom lærerne faktisk tilrettelægger undervisningen, så eleverne inddrages. Det er afgørende, at eleverne ved, hvad elevinddragelse betyder, og hvad det indebærer. Undersøgelser viser nemlig, at mange lærere er gode til at inddrage eleverne, særligt i tilrettelæggelsen af undervisningen, men ofte ved eleverne ikke, at det finder sted. Ved man ikke, hvad noget indebærer, er det svært at have et fællessprog derom. Derfor er det en forudsætning for en vellykket elevinddragelse, at eleverne har indsigt i, hvad elevinddragelse er og betyder, hvad de kan få indflydelse på, og at de er bevidste om deres egen rolle i samarbejdet.

Elevinddragelse i planlægningen af undervisningen

Eleverne kan inddrages på mange forskellige måder i undervisningen. Det er bl.a. givtigt at inddrage eleverne i planlægningen af undervisningen. Eleverne kan inddrages i hele eller dele af planlægningen. Det kan være hele forløb eller blot hvilke tekster, der skal læses. Konkret kan det ske via såkaldte medskabergrupper, der består af elever, der giver læreren i det pågældende fag input til undervisningens indhold og tilrettelæggelse. Medskabergrupperne kan give eleverne mulighed for at komme med et kvalificeret bud på, hvad spændende og motiverende undervisning kan indeholde. Eleverne lærer således at tage medansvar, ligesom de får indblik i, at deres beslutninger har betydning for andre.

Elevinddragelse i formen på undervisningen

At inddrage eleverne i formen på undervisningen handler særligt om at lade eleverne vælge arbejdsform. Det kan bestå i at lade eleverne træffe valg, f.eks. om de vil arbejde individuelt eller i grupper. Eller hvordan grupperne skal sammensættes. Eleverne kan beslutte, om løsningen på opgaven skal gives som mundtlig fremlæggelse eller som skriftligt svar osv. Det er naturligvis ikke hensigtsmæssigt at give denne indflydelse i alle henseender og til alle tider, men det er oplagt ved opgaver, hvor formen kan være fri, og hvor målet er tydeligt sat. Hermed kan eleverne lære, at deres mening har betydning, ligesom de ser, at de gennem indflydelse kan ændre udbyttet af egen indsats.

Elevinddragelse i evalueringen af undervisningen

Elevernes evaluering af undervisningen er meget væsentlig. Det gælder både evalueringen af selve indholdet og tilrettelæggelsen af undervisningen, men måske især evalueringen af elevernes egen indsats og udbytte af undervisningen. På den måde lærer eleverne at sætte ord på og reflektere over egen indsats. De lærer også at modtage konstruktiv kritik. Omdrejningspunktet er således feedback, hvilket anses som en vigtig egenskab at kunne give og modtage. Feedback er med til at skabe udvikling og robusthed.

Samarbejde lærere og elever imellem

Elevinddragelse bygger på samarbejde mellem læreren og eleven. Dermed handler elevinddragelse i undervisningen om en kontinuerlig samarbejds- og udviklingsproces, som særligt får effekt, når eleven oplever sig selv som en kvalificeret deltager i samarbejdet: En, der lyttes til.

Elevinddragelse stiller dog også krav til eleverne. Eleverne skal lære, at der med inddragelse følger et ansvar, ligesom de skal lære, at indflydelse ikke er lig med egenrådighed, men et samspil og en balance lærere og elever imellem.

Elevinddragelse i undervisningen har direkte og indirekte betydning for elevernes demokratiske dannelse.

Elevinddragelse i undervisningen

Pejlemærker for elevernes demokratiske dannelse:

- Undervisningen tilrettelægges, så den involverer og inddrager eleverne.
- Undervisningen tilrettelægges, så eleverne har indsigt i, hvad elevinddragelse er og betyder, hvad de kan få indflydelse på, så de er bevidste om deres egen rolle i samarbejdet.
- Undervisningen tilrettelægges, så eleverne inddrages i hele eller dele af planlægningen.
- Undervisningen tilrettelægges, så eleverne får indflydelse på formen på undervisningen.
- Undervisningen tilrettelægges, så eleverne har mulighed for at evaluere selve indholdet og tilrettelæggelsen samt deres egen indsats og udbytte af undervisningen.
- Undervisningen tilrettelægges, så elevinddragelsen fungerer som et samarbejde mellem lærer og elever.

Om Danmarks Private Skoler

Danmarks Private Skoler – grundskoler og gymnasier er organisation og skoleforening for private grundskoler, gymnasier og studenterkurser fordelt over hele Danmark. Foreningen har rødder tilbage til 1891. På foreningens medlemsskoler går ca. 70.000 elever.

Foreningens sekretariat ligger i hjertet af København tæt på Folketinget og Undervisningsministeriet.

Foreningens sekretariat rådgiver medlemsskolerne i juridiske, økonomiske, ledelsesmæssige og undervisningsrelaterede spørgsmål samt i spørgsmål, der vedrører skolens aktører: Bestyrelsen, ledelsen, medarbejderne, forældrene og eleverne. Foreningen har desuden en omfattende kursusvirksomhed målrettet medlemsskolerne.

Foreningen varetager skolernes interesser over for bl.a. Folketinget og Undervisningsministeriet. Interessevaretagelsen understøttes af foreningens kommunikationsvirksomhed, projekt- og analysearbejde.

Kontakt foreningen:
Danmarks Private Skoler
Ny Kongensgade 15, 3.
1472 København K

Tlf. 33 30 79 30
info@privateskoler.dk
www.privateskoler.dk

Om Danske Skoleelever

Danske Skoleelever (DSE) er en partipolitisk uafhængig interesseorganisation for skoleelever i Danmark. Organisationens formål er at skabe 'Det gode skoleliv' gennem en organisation 'Af og for elever'. DSE varetager elevernes interesser overfor politikere, presse og interessenter på skoleområdet. Dette skal tilvejebringe en grunduddannelse, der tager størst muligt hensyn til elevernes læring, trivsel og engagement

DSE arbejder for demokratiforståelse og demokratisk engagement samt for at fremme demokratiske kompetencer hos eleverne på medlemsskolerne. Foreningen har desuden en omfattende kursusvirksomhed målrettet medlemsskolerne.

Centralt for organisationen er, at eleverne er omdrejningspunktet. Det betyder blandt andet, at organisationens bestyrelse består af grundskoleelever rundt om i landet, ligesom 17 unge fuldtidsfrivillige har valgt at tage et år ud af kalenderen for at arbejde for organisationen.

Kontakt foreningen:
Danske Skoleelever
Sindalsvej 9
8240 Risskov

Tlf. 70 22 00 33
dse@skoleelever.dk
www.skoleelever.dk

Danske
Skoleelever

Danmarks Private Skoler
grundskoler & gymnasier